240287 ـ ضابطهٔ اخلاص در عمل

سوال

شایسته است که بنده پیش از هر کاری نیتش را در دل داشته باشد و آن را اصلاح نماید اما این کار به چه صورت است؟ و معیارها و ضابطه‌هایی که بتوان دانست کارش صحیح و خالصانه برای الله است چیست؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

اولا:

تصحیح نیّت و حاضر کردن آن در آغاز کار از بزرگترین مواردی است که باید بنده خود را مشغول آن سازد زیرا مدار پذیرش یا عدم پذیرش اعمال بر آن قرار دارد و مدار صلاح یا فساد قلب نیز بر همین است.

و کسی که می‌خواهد در کاری که انجام می‌دهد نیت خوبی داشته باشد باید به انگیزه‌ای فکر کند که او را به انجام آن عمل وا داشته است و تلاش کند این انگیزه، خشنودی و طاعت الله و اطاعت امر او باشد.

اینگونه، نیت تو خدایی می‌شود و پس از آن باید این انگیزهٔ اصلی را حفظ کنی تا خالص بماند و در اثنای عمل از دست تو در نرود و قلب و نیتت تغییر نیافته به سوی غیر الله منصرف نشده و شرکی به آن وارد نگردد.

پاسخ به سوال‌های شمارهٔ (220806) را ببینید.

ثانیا:

بنده با مراعات این موارد می‌تواند به اخلاص خود پی ببرد و مطمئن شود که کارش جز برای الله نیست:

ـ اینکه کاری را به هدف دیده شدن توسط مردم انجام ندهد.

بخاری (۶۴۹۹) و مسلم (۲۹۸۷) از جُندُب روایت کرده‌اند که رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ فرمودند: کسی که بخواهد مردم درباره‌اش بشنوند (و از کار نیک او مطلع شوند) الله او را رسوا خواهد ساخت (و مردم دربارهٔ ریاکاری او خواهند شنید) و کسی که می‌خواهد مردم او را ببینند (و از کارش مطلع شود) الله رسوایش خواهد ساخت.

حافظ ابن حجر ـ رحمه الله ـ می‌گوید:

«خَطّابی می‌گوید: معنایش این است که هر کس عملی را بدون اخلاص انجام دهد و قصدش این باشد که مردم او را ببینند و درباره‌اش بشنوند، برای آن به این صورت مجازات می‌شود که الله او را رسوا می‌کند و چیزی را که پنهان می‌کرد آشکار می‌سازد.

برخی نیز گفته‌اند: کسی که قصدش از عمل نیک جاه و منزلت نزد مردم باشد نه رضایت الله، الله او را نزد مردم معروف می‌کند به طوری که مردم خوبی‌اش را می‌گویند اما ثوابی در آخرت نخواهد داشت.

فتح الباری (۱۱/ ۳۳۶).

عز بن عبدالسلام ـ رحمه الله ـ می‌گوید: از استحباب مخفی کردن اعمال خیر، کسی که به او اقتدا می‌شود استثنا است تا از وی سود برده شود، مانند نوشتن علم.

فتح الباری (۱۱/ ۳۳۷).

ـ اینکه دلش به ستایش یا نکوهش مردم وابسته نباشد.

ابن قیم ـ رحمه الله ـ می‌گوید:

هرگاه گام‌های بنده در منزلت اِخبات (فروتنی برای الله) استقرار یابد و مستحکم شود، همتش والا شده و نفس او از ربایش گذرای مدح و ذم با ارزش‌تر می‌شود، پس نه برای ستایش مردم شاد می‌شود و نه برای نکوهش آنان غمگین. و این وصف کسی که از بهرهٔ نفس بیرون شود و برای عبودیت پروردگار شایستگی یابد و قلبش شیرینی ایمان و یقین را لمس کند.

مدارج السالکین (۲/ ۸).

ـ اینکه پنهان سازی عمل خیر و انجام مخفیانهٔ آن برایش محبوب‌تر از آشکار ساختنش باشد.

از عاصم روایت است که گفت: ابووائل هرگاه در خانه‌اش نماز می‌خواند می‌گریست اما اگر دنیا را به او می‌دادند تا این کار را در جلوی دیدگان کسی انجام دهد چنین نمی‌کرد به روایت امام احمد در زهد (۲۹۰).

ـ سعی کند از اماکن ظهور و شهرت به دور باشد مگر آنکه مصلحتی شرعی در آن باشد.

ابراهیم بن ادهم ـ رحمه الله ـ می‌گوید: کسی که قصد شهرت دارد با خداوند راستی پیشه نساخته است.

إحياء علوم الدين (۳/ ۲۹۷).

به قصد دیدن مردم بر عمل خود نیافزاید و آن را بهتر انجام ندهد.

و گفته‌اند: اخلاص یعنی: برابر شدن اعمال بنده در آشکار و پنهان و ریا یعنی اینکه ظاهرش بهتر از باطنش باشد

مدارج السالکین (۲/ ۹۱).

ـ اینکه همواره نفس خود را به کوتاهی متهم کند و فضلی بر آن نبیند و بداند که هر چه فضل است از آن الله است و اگر لطف الله نبود هلاک شده بود.

الله تعالی می‌فرماید:

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ

[نور: ۲۱]

(و اگر فضل الله و رحمتش بر شما نبود هرگز هیچ کس از شما پاک نمی‌شد ولی این الله است که هر کس را بخواهد پاک می‌گرداند).

ـ از روی احساس تقصیر در انجام کار خیر، پس از عمل بسیار استغفار کند.

علامه سعدی ـ رحمه الله ـ می‌گوید:

شایستهٔ بنده است که هرگاه عبادتی را به پایان رساند برای تقصیرش از الله آمرزش بخواهد و برای این توفیق شکرش گوید، نه مانند کسی که گمان می‌کند عبادتش را کامل انجام داده و برای آن بر پروردگارش منت می‌گذارد و آن را در جایگاه و منزلت والا قرار می‌دهد که چنین کسی شایستهٔ خشم و رد شدن عمل است، چنانکه فرد نخست شایستهٔ پذیرش و توفیق برای کار خیرِ دیگر است.

تفسیر السعدی (۹۲).

ـ شادی برای توفیق الله به انجام عمل نیک.

الله تعالی می‌فرماید:

قُلْ بِفَضْلِ اللّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُواْ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ

[یونس: ۵۸]

(بگو به فضل و رحمت الله است که باید شاد شوند. و این از هر چه گرد می‌آورند بهتر است).

کسی که اینها را در عملش رعایت کند امید است که از جملهٔ اهل اخلاص باشد.

اما اینکه به قطع بگوییم فلان عمل مخلصانه است، چنین چیزی امکان ندارد زیرا علم آن نزد الله است. اما بنده اسباب اخلاص را رعایت کرده و از الله تعالی توفیق انجام نیکوی اعمال را می‌خواهد و برای خودش و دیگران قطعا ادعای اخلاص نمی‌کند.

والله اعلم.